

Heemkundige sprokkels

Enkele benamingen van het paardentuig in de Opwijkse rekeningen van het kanton Merchtem in de Franse Tijd (1796-1798)

Paul Lindemans beschrijft in een artikel in "Het Volk van West Brabant" (1) welke benamingen hier gebruikt worden voor het paardentuig.

In de Opwijkse rekeningen van het kanton Merchtem (2) vinden we verschillende vermeldingen van paardentuig die een illustratie zijn van of een aanvulling op de woorden, die Paul Lindemans reeds noteerde.

We volgen hier de grote lijnen van het bovenvermeld artikel.

Het paardentuig heet in Brabant *paardegetrek*, *peerdegetreck* of kortweg *het getrek*. Een andere benaming, die wij in de rekeningen van 1796-'98 aantreffen, is *harnas-suur*. Paul Lindemans vermeldt in Opwijk in 1793 ook *arnassure*.

I. Het stel dat het paard verbindt met de voer- en veldtuigen omvat het halsjuk, de strengen en het zwengelhout. Het halsjuk heet in Brabant *goreel*. Een oud woord hiervoor is *haam*.

De *string* bestaat uit de ketting en de trekstring. Het zwengelhout is een dwars-hout aan wiens uiteinden de beide kettingen van de strengen vastgemaakt zijn. Het draagt in het midden een ring die aan het voer- of veldtuig kan gehaakt worden. Dit zwengelhout noemt men in Brabant het *haamschijn*, maar het woord luidt in de gesproken (en geschreven) taal: *onschijn* (Opwijk, 1793). In de rekeningen van 1796-'98 vinden we: "*homschijn ende hals*".

Bij een tweespan wordt het haamschijn van elk paard gehaakt aan de uiteinden van een zwaarder zwengelhout, dat wij in Brabant een *voorderboom* noemen. In de rekeningen van 1796-'98 "*een voorenboom*". De voorderboom wordt aan de wagen gehaakt.

Bij een driespan haakt men aan de wagen een derdenboom. Deze is een zwaar zwen-

gelhout waaraan men aan een der uiteinden een voorderboom haakt met twee paarden, en aan het andere uiteinde, een haamschijn met één paard.

Worden er vijf paarden aan de wagen gespannen, dan gaan er twee paarden aan weerskanten van de dijsel in, aan de kop van de dijsel spant men drie paarden met een dijselboom. Deze wordt gehaakt in een grote hartvormige ijzeren beugel, het hartstrop, die horizontaal op de kop van de dijsel staat. In de rekeningen van 1796-'98 is er sprake van de aankoop van een "*hertstroper*".

Een *kleitsoor* behoort wel niet bij het paardegetrek; maar de knecht die een driespan, en zeker een vijfspan ment moet ze noodzakelijk bij de hand hebben. Niet om de dieren te slaan, maar wel om het teken te geven voor een gelijk *aanzetten* van alle paarden, en om de nodige krachtinspanning gelijk te verdelen op al de paarden. In de rekeningen van 1796-'98 vinden we de betaling van een "*kletse*".

Als een koppel paarden aan de wagen staan, dragen zij een lederen *halsband* (*halsstuk*). In de rekeningen van 1796-'98 is er sprake van een "*hals*".

II. Het stel om een boerenpaard te menen omvat het hoofdstel, de leireep en de lijn.

De in Brabant meest verspreide benaming voor het hoofdstel, is *breil*. "*Toom*" komt minder voor in West-Brabant, maar vinden we wel in de rekeningen van 1796-'98.

De leireep noemt men in Brabant de *loenje* of *loenie*.

Aan de loenie is de lijn gevestigd. In Brabant zegt men het *kordeel*.

III. Bij het tuig van het paard dat tussen de bomen *-tremels* zegt men in Brabant van de boerenkar stapt is er een bijzonder stel voorzien om het paard een deel van het gewicht van de vracht te doen dragen; en ook om te beletten dat de kar, die een tweewielkar is, met vracht en al zou zwikken. Het stel bestaat uit het zadel *-de zaal*, ook het *kussen* of het *kusseneel* genaamd dat schijlings over de rug ligt, en dat met een brede riem, de kussenriem onder de

buik vastgegespt wordt. De rekeningen van 1796-'98 vermelden de aankoop van een "kusseneel" en van een "saedel".

Tenslotte zijn er talrijke rekeningen van het beslagen van paarden.

Opwijkse en Mazelse ambachtslieden, dienden rekeningen in voor de aankoop of herstelling van paardentuig of voor het beslagen van paarden, zowel voor de Franse bezetters als voor de gemeenten, die vervoerdiensten moesten leveren aan de Fransen.

De weduwe Tournaij ontving "twee guldens twee stuyvers over en in voldoeninge van reparatie aen peerde getreck". In de Opwijkse volkstelling van 1796 (jaar IV) (3) vinden we in het Dorp een zekere Jacques de Tournay, 43 jaar oud, met als beroep "cordonnier" (schoenmaker).

Jacobus Vertongen kreeg "dry guldens ses stuyvers over ende in voldoeninge van het beslaegen der voornoemde peerden ende reparatie aen de waegens". Hij wordt in de Opwijkse volkstelling van 1796 in het Dorp vermeld als "maréchal" (hoefsmid).

Jacobus Aelbrecht inde "ses guldens veerthien stuyvers over levering van een goreel met voordere toebehoorten".

J. Abbeloos kreeg "vijfthien stuivers over het maeken van peerdegetreck breeder vermeld in syne specificatie". Het is waarschijnlijk de zoon van de huidevetter Pierre Abbeloos die in de Opwijkse volkstelling van 1796 opgenomen is als "Josse Abbeloos, 30 ans, fils, village".

Louis Moens "adjoint der commune van Opwijk" ontvangt "de somme van twelf guldens acht stuyvers over ende in voldoeninge van twee saedels en eenen voordereboom, hertstroker, homschijn ende hals ... ten dienste van de commune van Opwijk geleverd."

Andries Meert krijgt "vyf guldens vijfthien stuyvers over ende in voldoeninge van een arnassuer ten dienste der voorschreven commune (Opwijk) geleverd."

Jan van Damme ontvangt "tot seven guldens over ende in voldoeninge van goreel, toom ende voordere toebehoorten ten dienste der voornoemde commune (Opwijk)". In de Opwijkse volkstelling van 1796 vinden we verschillende personen met dezelfde naam, nl. J.B. Van Damme, 26 ans, cultivateur, Nijversele", "J.B. Van Damme, 47 ans, ouvrier, Droeshout « .

J. Van Damme int « tot drij guldens thien stuyvers in voldoeninge van een kusseneel geleverd ten dienste deser commune (Opwijk)".

Jacobus Van Gaever krijgt "tot seven guldens over ende in voldoeninge van een gareel ende voordere getrek ten dienste der gemelde commune (Opwijk)".

Peeter Van Den Eede ontvangt "tot drij guldens eenen stuyver over ende in voldoeninge synder specificatie van beslaegen peerden der dragonders". De Opwijkse volkstelling van 1796 telt twee personen met deze naam, nl. "Pierre Van Den Eede, 60 ans, laboureur, village" en "Pierre Van Den Eede, 24 ans, cordonnier, Droeshout".

De weduwe Guilliam Wauters krijgt "tot vier guldens acht stuyvers twee oorden in voldoeninge van eenige peerden beslaegen te hebben der Ruijterye van de Republique gelijk bij specificatie."

Gillis De Pauw tenslotte ontvangt "voor een nieuw hoefijser ... als andersints tot 3"10"0."

Jan MEEUSSEN

-
- (1) LINDEMANS Paul, *Het paardentuig*, in *Het Volk van West-Brabant. Herdenkingsboek Paul Lindemans 1890-1968*, uitgave HOM, Opwijk 1990, pag. 141-146 en *Eigen Schoon en De Brabander* XLIII Jg (1960), pag. 337-405.
 - (2) Algemeen Rijksarchief Brussel, Oud Archief Opwijk, nr. 327.
 - (3) Volledig opgenomen in de *Bewerkte Bronnenbestanden* op de HOM-internetsite (www.users.pandora.be/HOM/Leden.htm, binnen www.homopwijk.be) – zie pag. 39.
-